

УДК 316.62:378-057.87

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.4.13>

Лосієвська Ольга Геннадіївна,

доктор психологічних наук, доцент,

професорка кафедри психології та соціології

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

ORCID ID: 0000-0002-6113-7997

Ляшко Анна Олексіївна,

здобувачка II освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»,

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

ORCID ID: 0000-0001-9143-4231

ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА СТВОРЕННЯ НЕКОНФЛІКТНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

THE INFLUENCE OF PERSONAL CHARACTERISTICS OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES ON THE CREATION OF A NON-CONFLICT ENVIRONMENT IN THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

У статті надані результати дослідження впливу особистісних характеристик здобувачів вищої освіти на створення неконфліктного середовища закладу вищої освіти. Представлено аналіз проблеми дослідження у науковій психологічній літературі, теоретично визначено вплив особистісних характеристик здобувачів вищої освіти на створення неконфліктного середовища закладу вищої освіти, представлено явище неконфліктного середовища як складова успішності організації освітнього простору, конструктивні засоби вирішення конфліктних ситуацій та визначена конфліктологічна компетентність учасників освітнього процесу. Розглянуто позитивний та негативний вплив конфлікту на навчальну діяльність, специфіку розвитку індивідуально-смыслові сфери, вплив розвитку комунікативних навичок на створення безпечного конструктивного середовища у закладі вищої освіти.

Актуальне наукове завдання дослідження полягає у формуванні професійних компетенцій здобувачів вищої освіти, а насамперед – компетенцій соціальної взаємодії, що виразилися в уточненні сутності та специфіки неконфліктної взаємодії учасників освітнього процесу, його структурно-змістовної та функціональної основи.

Швидка динаміка змін сучасного суспільства показали, що рівень знань людини повинен розвиватися та модернізуватися згідно з потоками інформації і знань, які присутні у суспільстві і особливо – у науковому середовищі. У зв'язку з цим в даний час метою освіти виступають не лише знання, а також розвиток факторів конструктивності: певних навичок та комплексного системного мислення, що у свою чергу формує створення безпечного неконфліктного середовища.

Стаття відображає вплив особистісних властивостей здобувачів вищої освіти на створення неконфліктного середовища закладу вищої освіти та розгляд особистісних характеристик здобувачів вищої освіти, що підтверджено дослідженням впливу гендерної поведінки на вибір стратегії поведінки у конфлікті.

Ключові слова: *заклад вищої освіти, здобувач вищої освіти, гендерна поведінка, неконфліктне середовище, освітній простір, стратегії поведінки у конфлікті.*

The article presents the results of a study of the influence of the personal characteristics of higher education students on the creation of a non-conflict environment in a higher education institution. The analysis of the research problem in the scientific psychological literature is presented, the influence of the personal characteristics of higher education students on the creation of a non-conflict environment of a higher education institution is theoretically determined, the phenomenon of a non-conflict environment is presented as a component of the success of the organization of the educational space, constructive means of solving conflict situations and the conflict-related competence of the participants of the educational process are determined. The positive and negative impact of the conflict on educational activity, the specifics of the development of the individual and meaningful sphere, the impact of the development of communication skills on the creation of a safe constructive environment in the institution of higher education are considered.

The actual scientific task of the study is to form professional competencies of higher education students, and first of all, competencies of social interaction, expressed in clarifying the essence and specifics of non-conflictual interaction of participants in the educational process, its structural, substantive and functional basis.

The rapid dynamics of changes in modern society have shown that the level of human knowledge must develop and modernize in accordance with the flows of information and knowledge that are present in society and especially in the scientific environment. In this regard, at present, the goal of education is not only knowledge, but also the development of constructive factors: certain skills and complex systemic thinking, which in turn forms the creation of a safe, non-conflict environment.

The article reflects the influence of the personal characteristics of higher education students on the creation of a non-conflict environment of a higher education institution and consideration of the personal characteristics of higher education students, which is confirmed by a study of the influence of gender behavior on the choice of a conflict behavior strategy.

Key words: *higher education institution, higher education student, gender behavior, non-conflict environment, educational space, conflict behavior strategies.*

Для сучасної психології актуальною є тема створення неконфліктного середовища закладу вищої освіти. Наразі здійснюється системна трансформація сфери освіти для забезпечення її нової якості та впливу на навчальну діяльність здобувачів вищої освіти. Але швидкі системні зміни створюють особливе соціальне середовище в системі освіти, що призводить до зниження мотивації до навчання, працездатності, призводить до виникнення конфліктів [6]. Тому управління та конструктивне вирішення конфліктів є необхідною складовою полікультурного простору закладу вищої освіти, головна мета якого – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства.

Досвід вивчення конфліктів показує, що сучасний здобувач вищої освіти має володіти здатністю аналізувати ситуації міжособистісної взаємодії, визначати причини та наслідки того чи іншого засобу пом'якшення конфліктної ситуації для гуманного та безпечного психологічного клімату у середовищі здобувачів вищої освіти та гармонійного розвитку особистості [3].

На думку Г. Андрєєвої взаємодія – це процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок [10]. Саме причина зумовленість становить головну особливість взаємодії, коли кожна із взаємодіючих сторін постає як причина іншої та як наслідок одночасного зворотного впливу протилежної сторони, що визначає розвиток об'єктів та їх структуру.

На думку Х. Корнеліуса та Ш. Фейер найвища мета вирішення конфлікту – відстоювання свого інтересу, своїх цінностей, не обмежуючи інтереси та цінності інших учасників. Для забезпечення саме таких відносин потрібні глибокі знання та навички у сфері комунікацій.

Комунікація – це сукупність властивостей, що характеризує ставлення до людей і забезпечує можливість встановлення та підтримки взаєморозуміння між ними [2]. Для сучасного здобувача вищої освіти важливе вміння орієнтуватись у різних ситуаціях, засноване на знаннях та чуттєвому досвіді, здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми завдяки розумінню себе та інших

людей при постійній мінливості міжособистісних відносин та умов соціального середовища [1].

Формування сприятливого соціально-психологічного клімату вимагає розуміння внутрішнього стану здобувачів вищої освіти, їхньої емоційності, настрою, душевних переживань, стосунків одного з одним. Створення неконфліктного освітнього середовища є результатом об'єктивних можливостей утримання методів, прийомів, засобів, організаційних форм конфліктологічної діяльності, що забезпечують вирішення поставленої мети та завдань [4].

Навчання спілкуванню, вміння знаходити компроміси, відчувати консенсусні моменти, недопущення загострення у спілкуванні і переростання у конфлікт, удосконалення навичок з пом'якшення відносин та допомога з медіації при вирішенні конфліктів у своєму середовищі, вміння прогнозувати виникнення конфліктів та недопущення створення умов конфлікту, напрацювання навичок самоконтролю власного внутрішнього стану при загостренні ситуацій під час спілкування допомагають напрацювати в здобувачів освіти автоматизм конструктивного мислення і прийняти вірне рішення у будь-якій конфліктній ситуації як у житті, так і у спілкуванні серед здобувачів вищої освіти у процесі навчання [13].

Опанування необхідних знань та навичок повинно формувати певні стійкі функції з подальшим переростання їх у професійні компетенції. А подальшою метою цього процесу може являтися перехід компетенцій з вирішення конфліктів у особистісні характеристики членів наукового середовища для розвитку, модернізації і підвищення якості процесів навчання

Конструктивне освітнє середовище допомагає забезпечити здобувачеві освіти багатоваріантність досягнення кінцевої мети – формування системи знань, умінь та навичок відповідно до вимог Державного освітнього стандарту та створити умови для подальшого розвитку особистості здобувача вищої освіти.

Компетентнісний підхід у системі освіти, який інтенсивно розробляється останнім часом, уособлює наразі інноваційний процес в освіті та відпо-

відає прийнятій у більшості країн світу загальній концепції освітнього стандарту, і прямо пов'язаний з переходом на систему компетентностей у створенні змісту освіти та систем контролю її якості (Л. Вольнова, Н. Гордієнко, В. Гриньова, О. Гура, Т. Захарова, В. Кремень, Л. Леміхова, Н. Тарасова).

Аналіз світового та вітчизняного досвіду вирішення проблеми конфліктів свідчить, що роботу з формування культури спілкування, комунікативної компетентності, розробки заходів з профілактики конфліктної поведінки треба проводити у значно більшому обсязі [8]. Учасники освітніх відносин зацікавлені в тому, щоб освіту здобувачі отримували в умовах безпечного освітнього середовища, спрямованого на збереження та зміцнення їх психічного та соціального здоров'я, а також мінімізацію деструктивного ризику в конфліктних ситуаціях [5].

Важливим ресурсом вирішення актуальних проблем у підготовці сучасного фахівця сфери освіти є формування його адекватної поведінки в конфліктній ситуації, заснованого на раціональному виборі стратегії. Стратегія поведінки у конфлікті сприймається як орієнтація особистості стосовно конфлікту, установка певних форм поведінки у ситуації конфлікту. Ця модель заснована на рівні задоволення учасниками конфлікту своїх інтересів та інтересів протилежної сторони. Стиль поведінки у конфлікті збігається за значенням із методом його вирішення і сприймається як манера поведінки, спосіб подолання конфліктного протистояння, вирішення проблеми [13].

На думку К. Томаса та Р. Кілменна, підставою типології конфліктної поведінки є два поведінкові стилі: кооперація, пов'язана з увагою людини до інтересів інших людей, залучених у конфлікт, і напористість, де є характерний акцент на захист власних інтересів.

Відповідно до цих двох основних вимірів Томас – Кілменн виділяють наступні стратегії поведінки у конфлікті:

1) протистояння – людина, що використовує цей стиль, наполеглива і непоступлива, її стиль спрямований на вплив. Людина задовольняє свої власні інтереси за рахунок іншої людини, використовуючи для цього весь вплив, який є доцільним для завоювання позицій опонента [9].

2) співпраця – людина, яка використовує цей стиль, є наполегливою і співпрацює одночасно. При співпраці людина намагається працювати з іншою людиною над пошуком рішень, що повністю задовольняють інтереси обох сторін [9].

3) компроміс полягає в тому, щоб знайти доцільне, взаємоприйнятне рішення, яке частково задовольняє обидві сторони [9].

4) уникнення. Людина, яка використовує цей стиль, є нерішучою і непоступливою. За уникнення людина не переслідує ні власні інтереси, ні інтереси іншої людини [9].

5) пристосування. Людина, що використовує стиль пристосування, є нерішучою і співпрацюючою – цей стиль є протилежністю протистоянню. При використанні стилю пристосування людина нехтує власними інтересами, щоб задовольнити інтереси іншої людини; цьому стилю притаманний елемент самопожертви [9].

У життєдіяльності здобувача вищої освіти особливу групу складають гендерні конфлікти. Причини виникнення гендерних конфліктів в окремих соціальних групах та стратегії їх вирішення є недостатньо дослідженими та потребують подальшого вивчення і тому є актуальними.

Основною причиною гендерних конфліктів здобувачів вищої освіти є гендерна нерівність, що формується у свідомості індивіда. С. Бем висунула концепцію про чотири типи гендерної ідентичності: фемінної, маскулінної, андрогенної, недиференційованої.

Фемінність – це характерна форма поведінки, яку очікують від жінки у даному суспільстві.

Маскулінність – це система властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими. Вони передбачають відповідність власній статевій приналежності, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації.

Щодо андрогінності, то можна вважати, що це одночасна присутність в однієї людини стереотипних для даного суспільства ознак чоловіка і жінки (не обов'язково у рівній мірі).

Недиференційований тип статевої ідентичності не зумовлює для особистості сталих типів ставлення до оточення та стратегій поведінки в конфлікті [12].

Гендерний конфлікт, що тлумачиться як «негативна взаємодія, в основі якої лежить несумісність гендерних цінностей, ролей, інтересів, що приводить до боротьби за збереження або зміну своєї пропозиції» [1], є звичним явищем для процесу, учасники якого взаємодіють для досягнення єдиного результату.

Сферою виникнення гендерних конфліктів у взаємодії здобувачів вищої освіти може стати будь-яка частина їх життєдіяльності: від обрання напряму професійної підготовки та навчального процесу до облаштування побутових умов. Основною причиною гендерних конфліктів здобувачів вищої освіти є гендерна нерівність, що формується в їх свідомості. Поки в нашому суспільстві існують гендерні стереотипи, що впливають на формування свідомості людей з дитинства, та про-

Таблиця 1

**Результати дослідження за методикою С. Бем «Маскулінність – фемінність» та методикою
Томаса – Кілменна «Стратегія поведінки у конфлікті» %**

Гендерна поведінка	Гендерна поведінка	Тип стратегії поведінки у конфлікті				
		Протистояння	Співпраця	Компроміс	Уникнення	Пристосування
Маскулінність	20,7%	50%	22,2%	22,2%	5,6%	-
Фемінність	16,1%	-	28,6%	-	21,4%	50%
Андрогінність	63,2%	5,5%	56,3%	36,4%	-%	1,8%
Недиференційована	0%					

пагуються всіма доступними джерелами інформації, таке явище, як гендерна нерівність, не можна вважати подоланим.

На стиль поведінки у суперечці впливає гендерний тип поведінки особистості, а також її емоціональний інтелект та відсутність/наявність стресових факторів. Для розв'язання гендерних конфліктів здобувачів вищої освіти досить часто використовують процедуру медіації [4].

Здобувачі вищої освіти, які мають виражену маскулінну соціальну роль у конфліктах більше схильні до суперництва, при цьому поведуться досить владно та авторитарно. Здобувачі з фемінною соціальною статтю ж здебільшого намагаються уникати конфліктних ситуацій, їм також властива невпевненість у критичних ситуаціях, вони схильні до емпатії, намагаються не зачепити чужі почуття, уникнути негативних зіткнень, догодити. Зазначені аспекти пов'язані зі статево-рольовим вихованням, від якого залежить вибір стратегії поведінки у конфлікті [12].

На основі теоретично обґрунтованої проблеми впливу особистісних характеристик здобувачів вищої освіти на створення неконфліктного середовища закладу вищої освіти нами було проведено емпіричне дослідження, де одним з завдань було встановлення зв'язку гендерних особливостей поведінки та вибору стратегії поведінки у конфлікті. Для цього використовувалась методика С. Бем «Маскулінність – фемінність» [12] та методика Томаса – Кілменна «Стратегія поведінки у конфлікті» [9].

На підставі проведеного дослідження були отримані наступні результати (див. табл. 1).

Статистичні результати надають можливість стверджувати, що на вибір стратегії поведінки в конфлікті може впливати гендерні особливості поведінки: конструктивні стратегії поведінки в конфлікті обирають особи, які мають андрогінний тип, неконструктивні стратегії поведінки частіше обирають особи, розвинені за маскулінним та фемінним типом.

Так, у зв'язку з тим, що у здобувачів вищої освіти з фемінним типом поведінки гарно розви-

нена емоційна сфера, їх поведінка в конфлікті частіше пов'язана з емоційними проявами, а також із міжособистісними стосунками. Маскулінами конфліктні відносини сприймаються як протистояння, яке пов'язане з певними поведінковими реакціями (суперечка, протиріччя, боротьба, сутичка, війна, бійка), а також із міжособистісними стосунками (зрада, відносини, сварка) [12].

Таким чином, можна стверджувати, що стратегії суперництва, співробітництва та компромісу характерні для здобувачів вищої освіти з маскулінними особливостями поведінки, а уникнення, пристосування, співпраця – для здобувачів вищої освіти з фемінними особливостями поведінки.

При врегулюванні конфліктів гендерний фактор найчастіше зможе відіграти істотну роль. Причини цього у тому, що з урахуванням сприйняття сучасним суспільством гендерної приналежності людини, незалежно від статі, кожній стороні стереотипно приписуються певні риси поведінки.

Таким чином, вирішення конфлікту без урахування гендеру не є ефективним тому, що призводить до застосування тактики «поступися», «будь мудрішим». Тобто, це не є моделлю створення неконфліктного середовища у закладі вищої освіти, це лише підживлює конфлікт, створюючи розрив між здобувачами вищої освіти, не дозволяючи сформувати конструктивну взаємодію у освітньому просторі, посилюючи вплив соціальних стереотипів на вибір стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях.

Вирішення гендерного конфлікту можливе за допомогою певних заходів: з одного боку законодавчо, з іншого боку, через формування гендерної культури у суспільній та індивідуальній свідомості. Тобто, необхідне вироблення неупередженого ставлення до здобувачів освіти з різними гендерними особливостями поведінки. Поведінка людини грає визначальну роль у її соціалізації. Під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів дійсності формуються звички, манери, спосіб життя, поведінка, світогляд взагалі: визначається доля людини або її життєвий сценарій.

В умовах неконфліктного середовища закладу вищої освіти відбувається підвищення рівня загальної освіченості особистості здобувача вищої освіти та розвиток культурно-моральної сторони особистості, критичного та системного мислення, когнітивної гнучкості, емоційної інтелігентності, толе-

рантності. У неконфліктному середовищі закладу вищої освіти формується гуманістичне суспільство яке здатне у повсякденні не втрачати моральних орієнтирів, це відбувається за допомогою розвитку внутрішньої культури, соціального інтелекту, толерантності, вміння безконфліктно спілкуватися.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бабаян Ю. О. Гендерні особливості конфліктної поведінки в юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології*. 2015.
2. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні : Підручник. Київ : КНЕУ, 2004. 383 с.
3. Відповідальність як чинник адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі / Т.Г. Дріга, В.Ю. Завацький, О.Г. Лосієвська та ін. ; за ред. Н.Є. Завацької. Сєверодонецьк : Вид-во СЧУ ім. В. Даля, 2016. 240с.
4. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління : навч. посіб. для студ. психол.-педагогіч. спеціальностей вищих навч. закладів. Кам'янець-Подільський, 2014. 109 с.
5. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 07.09.2021).
6. Кокурн О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця. К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2012. 200 с.
7. Лейко С. В. Поняття «компетенція» та «компетентність» : теоретичний аналіз. 2013. С. 128–135.
8. Лосієвська О.Г. Психологічні засади розвитку комунікативних компетенцій професіоналізму майбутнього фахівця гуманітарного профілю : монографія. К.: ПВТП «LAT&K», 2020. 320 с.
9. Методика Томаса – Кілмена «Стратегії поведінки у конфлікті». URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream.pdf> (дата звернення: 01.03.2022).
10. Орбан-Лембрик Л. Психологія професійної комунікації : монографія. Чернівці : Книги, 2009. 528 с.
11. Пахомова О. Л. Культурологічний підхід до проблеми професійного становлення майбутнього психолога. Проблеми сучасної психології. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського Національного ун-ту імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАН України*. 2011. С. 622–636.
12. Bem S. L. The Measurement of Psychological Androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1974. P. 165–172.
13. Shannon C. A Mathematical Theory of Communication. *ACMSIGMOBILE Computing and Communications Review*. Issue 1. Vol. 5. 2001. P. 3–55.